

ПСИХОЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОВОЛОДІННЯ ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ФРАЗЕОЛОГІЗМАМИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Інна Мисан

канд. пед. н., старший викладач,
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний
університет імені Григорія Сковороди»,
Переяслав-Хмельницький, Україна
mysan79@mail.ru

АНОТАЦІЯ. Статтю присвячено висвітленню результатів аналізу наукової літератури з встановлення особливостей оволодіння й реального володіння дітьми дошкільного віку фразеологічними одиницями, які при функціонуванні в їхніх висловлюваннях стають психолінгвістичними (мовленнєвими) одиницями; специфіки сприймання та розуміння в дошкільному віці фразеологізмів – національної мовної скарбниці, української усної мовленнєвої творчості, мовного засобу, спроможного забезпечувати мовленнєво-мисленнєвий і духовно-моральний розвиток особистості. Розкрито особливості розвитку образного мислення дошкільників, необхідного для осмислення фразеологічного значення; з'ясовано ступінь сформованості фразеологічної лексики в мовленні дітей дошкільного віку.

Ключові слова: фразеологізми, фразеологічне значення, оволодіння фразеологізмами, сприймання й розуміння фразеологізмів, психолінгвістичні одиниці, пряме значення, переносне значення.

ПСИХОЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ОВЛАДЕНИЯ ДЕТЬМИ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА ФРАЗЕОЛОГИЗМАМИ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

АННОТАЦИЯ. Статья посвящена результатам анализа научной литературы по установке особенностей овладения и реального владения детьми дошкольного возраста фразеологическими единицами, которые при функционировании в их высказываниях становятся психолингвистическими (речевыми) единицами; специфики восприятия и понимания в дошкольном возрасте фразеологизмов – национального языкового богатства, украинского устного речевого творчества, языкового средства, способного обеспечивать речемыслительное и духовно-нравственное развитие личности. Раскрыты особенности развития образного мышления дошкольников, необходимого для осмысления фразеологического значения; выяснена

степень сформированности фразеологической лексики в речи детей дошкольного возраста.

Ключевые слова: *фразеологизмы, фразеологическое значение, овладения фразеологизмами, восприятие и понимание фразеологизмов, психолингвистических единицы, прямое значение, переносное значение.*

**PSYCHOLINGUISTIC FEATURES
OF MASTERING PHRASEOLOGICAL UNITS
BY PRESCHOOLERS: THEORETICAL ASPECT**

ABSTRACT. *The article is devoted to coverage of the analysis of scientific literature on establishing and mastering features real ownership preschool children phraseological units that function in their utterances are psycholinguistic (speech) units; specific perception and understanding in preschool phraseology – the national language of the treasury, Ukrainian oral creativity of speech, language tool, capable of thinking, speech and provide spiritual and moral development of the individual. The features of the development of figurative thinking preschoolers needed to understand the idiomatic meaning; found the degree of formation of phraseological vocabulary in the speech of preschool children.*

Key words: *phraseologisms, phraseological meaning, mastery phraseology, perception and understanding of phraseology, psycholinguistic units, direct value, indirect value.*

Вступ

Фразеологізми є специфічними мовними формулами, картиними світу із закодованою інформацією про минуле наших предків, їхній спосіб сприйняття світу та оцінку всього суцього. Фразеологічні одиниці (далі – ФО) передають неосяжний світ людських почуттів, вражають точністю асоціацій між природою, звичайними життєвими фактами та людською поведінкою, нашими емоціями й вчинками. Незважаючи на психолінгвістичне походження й досить динамічне соціальне функціонування фразеологічних одиниць у мовленні людини, ці оперативні мовленнєві одиниці залишаються до цих пір малодослідженою проблемою в психолінгвістиці.

Особливий інтерес для психолінгвістики представляє те, як відбувається процес оволодіння й реальне володіння фразеологізмами дітьми дошкільного віку. Фразеологізми – надслівні, семантично цілісні, відносно стійкі (з допущенням варіантності), відтворювані й переважно експресивні одиниці, які виконують характеризуючо-номінативну функцію.

Фразеологічне значення – специфічне, узагальнено цілісне значення, місткіше й багатше порівняно зі значенням лексем і характеризується домінуванням конотативного, або експресивно-емоційного аспекту (Фразеологічний словник, 1993). Як засвідчує аналіз наукової літератури (О. М. Гвоздев, О. М. Дяченко, Д. Б. Ельконін, О. О. Залевська, Є. В. Ільєнков, Л. О. Калмикова, О. Р. Лурія, О. О. Люблінська, І. М. Митькіна, В. Ф. Петренко, С. Л. Рубінштейн, І. О. Синиця, М. Т. Терзієва, В. Д. Ужченко, Д. В. Ужченко, В. К. Харченко, С. Н. Цейтлін, В. І. Чуковський та ін.), діти вже в дошкільному віці починають частково розуміти фразеологічне значення й використовувати їх у своїх висловлюваннях. Саме ці особливості аудіювання і вживання фразеологізмів у мовленні стали предметом нашого дослідження.

Мета статті полягає у висвітленні результатів аналізу психолінгвістичної літератури з встановлення особливостей оволодіння й реального володіння дітьми дошкільного віку фразеологізмами.

Методи та методики дослідження

Теоретичний аналіз психологічної, психолінгвістичної та мовознавчої літератури, узагальнення даних, отриманих у результаті аналізу.

Результати дослідження

Аналіз наукової літератури з метою виявлення в ній особливостей засвоєння дітьми дошкільного віку фразеологізмів доцільно розпочати з цитати, яка досить яскраво підкреслює роль фразеологічних одиниць в психічному житті людини/дитини: «Виникнення і вживання фразеологізму зумовлене постійним відчуттям лексичної недостатності, намаганням вербалізувати людські емоції, утілені в когнітивні моделі душевного стану» (Ужченко, 2007: 8). Неодноразово було зауважено (Д. Б. Ельконін, Є. В. Ільєнков, С. Л. Рубінштейн), що виникла можливість злиття предметного змісту образу одного об'єкта з предметним змістом образу другого об'єкта, яке обумовлене процесуальністю уяви, спричиняє розвиток метафоричності мовлення. Саме метафоричність мовлення, як здатність людини розуміти та вживати слова або вирази в переносному значенні, *тобто не в*

прямому, а в образній номінації, характерній для фразеологізмів (Ельконін, 1964; Ільєнков, 1968; Рубінштейн, 1989).

Особливості розвитку образного мислення дошкільників, необхідного для осмислення переносного зокрема фразеологічного значення, полягають у наступному.

О. М. Гвоздєв, В. І. Чуковський зазначали, що під впливом фразеологічного словника діти дошкільного віку починають створювати свої власні фразеологізми, проявляти словотворчість і в такий спосіб засвоювати норми мови, осмислювати значення ФО. При цьому в дітей не втрачається чутливість до емоційного забарвлення мовлення. О. М. Гвоздєв неодноразово підкреслював здібності дитини виражати емоції в мовленні, користуватися засобами емоційної виразності на кшталт різноманітних пестливих слів, інтонацій голосу тощо. Дошкільникам властиво виокремлювати в мові виключно те, що виходить за норми. Саме тому вони легко виділяють фразеологізми з мовлення дорослих, ставлять запитання за їх змістом, з'ясовують їх значення, інколи вимагають конкретизації (Гвоздєв, 1961; Чуковський, 1960).

Під час сприймання фразеологічних зворотів, як стверджує О. О. Люблінська, діти дошкільного віку замінюють будь-яке узагальнене значення, абстрактне поняття «...цілком визначеним образом одиничного предмета», що характерно для дитячого мислення й обумовлених ним помилок в розумінні смислу ФО. Аби зрозуміти вираз «*Тітка собаку з'їла*», дитині необхідно вжити в переносному значенні слово абстрагувати, відокремити від слова, вжитого в прямому значенні, тобто роз'єднати вже міцно усталений зв'язок і включити це слово в абсолютно новий ланцюг асоціацій. Довільна перебудова наявних асоціацій викликає в дітей певні труднощі. Саме тому без спеціального навчання, аналізу й узагальнення дитина не спроможна побачити особливості малознайомих їй речей і ситуацій, зрозуміти іносказання. Незважаючи на злиття образів у дітей, вони все ж таки здатні піднятися на рівень простих узагальнень і абстрагувань; «діти дуже рано переходять до узагальнених уявлень знайомих і багаторазово сприйнятих ними предметів... Мова тут йде про характерну для маленьких дітей заміну якогось узагальненого знання, абстрактного поняття цілком певним образом одиничного предмета. Його образом дитина користується, виділяючи зазвичай не істотні, але випадкові, найакцентованіші його риси» (Люблінська, 1971 : 261).

Логічне мислення досить переконливо проявляється в дошкільників під час вирішення загадок і пояснення прислів'їв, де використовується образне, інакомовне мовлення, що потребує спеціальної розшифровки. Пояснення прислів'їв дитині вдається раніше, ніж обґрунтування своєї відповіді, що доводить доступність логічних висновків і суджень про знайомі предмети навіть 4-5-річним дітям. Проте володіння мовленням ще недостатнє для усвідомлення тих ознак і тих зв'язків, якими дитина, фактично, користується в своїх судженнях. Ці ознаки й зв'язки мають набути сигнального значення, стати специфічним подразником, відображеним у мовленнєвій системі, щоб дитина змогла їх використовувати для обґрунтування своєї відповіді.

Також О. О. Люблінською виявлені помилки в дітей дошкільного віку при поясненні метафоричних виразів. Дитина оперує образом, що зримо постає перед нею. Цей чуттєвий, наочний образ певного предмета або ситуації використовується цілком, нерідко разом з тією конкретною ситуацією, з якою предмет безпосередньо був пов'язаний. Дошкільники, не вбачаючи суті предмета й сприймаючи його злито, нерозчленовано використовують за потребою то одну, то іншу його ознаку. Тому, нерідко в міркуваннях дітей виявляються риси синкретизму, який зовсім не «покриває собою» все їхнє мислення, у зв'язку з оволодінням мовленням, словами; поступово вони стають для дитини сигналами, які допускають абстрагування й узагальнення. Виокремлюючи лише один зрозумілий їй змістовий компонент, дитина діє «методом короткого замикання», вставляючи випадкові зв'язки на основі лише окремих ознак предмета або його відношення з іншими одиницями мовлення. Конкретну образність дитячого мислення О. О. Люблінська пояснює тим, що в основі збереженого в дитини образу лежить цілий комплекс, або, точніше, нерозчленований клубок нервових зв'язків, збуджених широко розлитим нервовим процесом і відсутністю диференційованості, яка є причиною «глобальності» (злитості) подібних образів у дітей (Люблінська, 1971).

Психолінгвістичний (мовленнєвий) аспект фразеологізмів уперше розкрив І. О. Синиця в національному вихованні дітей, оскільки ці художні мініатюри водночас і конкретно, й узагальнено, буквально кількома словами, передають цілу гаму почуттів українського народу, наслідки його спостережливості й

роздумів. У приказках і прислів'ях, які становлять основний фонд фразеологічного словника, сконденсований віковий досвід народу, його мудрість, традиції, моральні норми співжиття, переконання, ставлення до природних і суспільних явищ, заповіді наступним поколінням. Він також відмічав особливу роль фразеологізмів у розвитку мислення й емоційної сфери психіки підростаючого покоління. Фразеологізми, на його думку, фіксують найтонші відтінки думок і почуттів. Водночас фразеологія – це й логіка мовлення. Вони допомагають узагальнювати думки, висловлювати їх точно й економно. Так прислів'я може замінити цілу розповідь, найдокладнішу характеристику, найпереконливіший доказ.

Особливу роль фразеологізмів І. О. Синиця вбачав у розвитку мовлення дошкільників і учнів, оскільки фразеологізми – невичерпні мовні джерела, які живлять мовлення, наповнюють його глибинною свіжістю, надають йому художнього звучання, прикрашають зразками лексичної й синтаксичної витонченості, поетичної завершеності тощо. Фразеологізми фіксують найрізноманітніші якості мовлення людей, надають йому виразності й національного колориту. Фразеологія – окраса мовлення, поезія й естетика, емоційність, барвистість, афористичність. Фразеологізми, як тонко підмічає дослідник, свідчать про ерудицію мовця, його загальну й мовну культуру, оскільки ці вислови з їх образністю, метафоричністю, узагальненням, стислістю належать до фонду загальних виражальних засобів.

Розглядаючи фразеологічні вислови з їх метафоричністю, образністю, економністю, основним фондом загальних виражальних засобів, які є неодмінним компонентом високої мовленнєвої культури, І. О. Синиця підкреслював, що мовлення, в якому відсутні фразеологізми, не може вважатись розвиненим, якими б досконалими не були його інші компоненти. Навіть не зовсім точне вживання фразеологічних виражальних засобів свідчить про його (мовлення) більшу досконалість, ніж абсолютно точне мовне оформлення думок найзагальнішими словами, але без будь-яких фразеологічних зворотів. Власне кажучи, домогтися культури усного й писемного мовлення учнів практично й неможливо, якщо не навчити їх користуватися різними фразеологічними засобами. У відсутності в мові дітей прислів'їв, приказок, крилатих виразів вчений вбачає одну з

причин її бідності, блідості, невиразності. Саме тому збагачення фразеологічного запасу і вміння користуватися ним І. О. Синиця розглядав як одне з важливих завдань загального розвитку усного й писемного мовлення учнів. Прищепити учням смак до фразеологічних засобів і навички їх добору – це означає зробити значний крок у піднесенні загальної культури мовлення учнів. У зв'язку з таким розумінням значення фразеологізмів у мовленні дітей, успішність учнів з мови, крім інших критеріїв, має визначатись і фразеологічним її запасом. Проте в практиці, як наголошує вчений, робота з фразеології недооцінюється, і немає організованого характеру.

У психологічній спадщині І. О. Синиці виокремлюється й аспект розвитку мовлення дошкільників. Вчений досліджує як питання аудіювання фразеологізмів (хоча цей термін він не використовує), так і використання їх в усному й писемному мовленні учнів у зв'язку з розвитком довготривалої та оперативної пам'яті.

Розуміння переносного значення фразеологізмів, вважає психолог, – початок їх засвоєння. Але саме по собі розуміння ще не гарантує переходу фразеологізмів до активного словника. Чим частіше ті чи інші слова використовуються у мовленні, тим більший їх «тонус» (І. Павлов), тим міцніше вони закріплюються в оперативній пам'яті, концентруючись на «виході» мовного процесу.

Фразеологізмів в оперативній пам'яті дітей, як зауважував І. О. Синиця, дуже мало; безпосередньо на «виході» вони не концентруються. Крім того, на «виході» у мовленні дітей вони не виявляються «самі собою», як це буває з загальноновживаними словами. Вживання фразеологізмів значною мірою залежить від зовнішньої чи внутрішньої стимуляції (самостимуляції); від спеціального нагадування, подібного до пригадування граматичного правила, користування яким ще не автоматизувалось. Тільки найбільш уживаними фразеологізмами діти користуються автоматично і то, здебільшого, після організованих впливів.

Між запам'ятовуванням і вживанням фразеологізмів зв'язок, як зазначає І. О. Синиця, не прямолінійний, а складний, суперечливий. Саме якістю вербальної пам'яті визначається в основному як пасивний, так і активний фразеологічний словник. На його думку, пам'ять – один з основних компонентів загальних мовних здібностей (Синиця, 1974).

Для дітей дошкільного віку характерний як зв'язок слова з конкретним образом, так і розуміння тільки одного значення слова; осмислення значень фразеологізмів дітьми залежить від ступеня єдності його компонентів. Фразеологічні одиниці, що мають «прозору внутрішню форму», пов'язані з яким-небудь конкретним образом, тобто відповідні за структурою смислового змісту рівню розвитку мислення, легко засвоюються дітьми, а ті що мають яскраво виражений метафоричний характер, викликають у дітей труднощі. Проте зовнішня форма таких виразів опановується значно раніше, ніж внутрішній зміст (Детиніна, 1987; Мірошніченко, 1986).

У психосемантичних дослідженнях було доведено значення образного мислення, в основі якого – оперування образами в утворенні переносних значень слів і розкритті цілісного значення фразеологізмів (Петренко, 1988)

Старші дошкільники можуть засвоїти як способи перенесення якостей людини на неживий предмет (*береза гнучка, буква весела*), так і уподібнення основного об'єкта допоміжному (осінь *золота*) та дії (м'ячик – *стрибунець*); смисловий зміст слова усвідомлюється дошкільниками через предметну дійсність, тому в багатьох випадках їм недоступне розуміння метафоричних виразів. Це також обумовлено й не сформованістю поняття «слово» й перелічене метафорою «...уміння побачити зв'язки між предметами дійсності, які так далеко розведені в реальному світі й з'єднані в мовному» (Береснева, 1995 : 63).

О. О. Залевська і О. Р. Лурія засвідчують, що в свідомості дитини наявні стійкі лексичні зв'язки, як-от: на основі зовнішніх і внутрішніх асоціацій, тобто асоціативні, образні семантичні – вони є однією з причин використання дитиною ФО (Залевська, 1990; Лурія, 1998).

У старшому дошкільному віці спроможність дитини оперувати образами явищ збільшується, що обумовлено поступовим набуттям довільності когнітивних, емоційно-вольових, комунікативних і психодинамічних процесів; з'являється здатність вільно оперувати образами, співставляти зовнішню і внутрішню реальність за будь-якими ознаками, використовувати основні способи дії із створенням нового образу, розширювати семантичні зв'язки слів і здатність переходити від одного контекста до іншого; дітям не потрібні елементи реальності в якості центральної частини нового образу (Дяченко, 1996).

Діти-дошкільники спроможні, як стверджують М. Б. Єлісеєва, В. К. Харченко, С. Н. Цейтлін самостійно підходити до утворення переносного значення, незважаючи на те, що в них переважають прямі смисли над переносними, що пов'язано з прагненням дошкільників до правдивої конкретної номінації. Дітям доступне утворення переносних значень слів на основі схожості ознак і явищ, а їхньому мовленню характерні лексико-семантичні інновації на тлі різного роду асоціативних замінів. У виникненні переносних слів у дитячому мовленні міститься передумова появи метафор – складніших лексичних одиниць. До початку старшого дошкільного віку діти міцно засвоюють складні слова й навчаються використовувати їх як засіб порівняння, уособлення, гіперболи, тобто в метафоричному значенні; діти також здатні утворювати власні метафори, причиною виникнення яких є потреба в номінації, що спричиняє одночасно й прояв побічного ефекту образності; складні епітети в дитячому мовленні виникають на основі об'єднання «сенсорних предикатів» (*рот як хліборізка*), а деякі з них створюються з метою персоніфікації денотату. Дошкільники розуміють і використовують окремі метафори, що визначаються не тільки сформованістю деяких мисленневих операцій, а й їхнім бажанням прикрасити своє мовлення, говорити красиво, тобто обумовлюються мотивами діяльності, хоча в них виникають труднощі щодо розуміння складних за змістом метафоричних виразів у зв'язку з низьким рівнем розвитку абстрактного мислення. Дітям важко збагнути, чому те чи інше значення закріплене саме за цією, а не іншою сполучуваністю слів, оскільки вони не розуміють традицію, що визначає значення багатьох фразеологізмів (Харченко, 1987; Цейтлін, Єлісеєва, 2000).

У дітей шестирічного віку складаються передумови для оволодіння фразеологізмами: поява словесно-логічного мислення, уміння комбінувати образи у внутрішньому плані та наявність потреби в образних засобах номінації, що зароджується. Переносне значення словосполучень зміщується з буквального розумінням слів-компонентів, спостерігаються явища розширення семантичного змісту фразеологізмів, засвоєння тільки однієї із усіх можливих реалізацій фразеологічного значення (Митькіна, 2001).

Болгарська дослідниця М. Т. Терзієва провела дослідження з виявлення ступеня сформованості фразеологічної лексики в мовленні дітей семирічного віку і з'ясувала:

- майже не досліджений з огляду на методологію аспект семантичного боку мовлення. На підставі отриманих результатів вона стверджує, що у 80 % випадків переважає правильне осмислення й тлумачення дітьми фразеологізмів; в 10 % спостерігається частковий досвід тлумачення; 10 % дітей не впоралися з поставленим дослідником завданням. Діти розуміють вирази, але не завжди здатні пояснити, що саме вони усвідомили;
- незважаючи на твердження Ж. Піаже, що віковим кордоном засвоєння фразеологізмів є 11-12 років, її та інші дослідження переконливо говорять про зниження цієї вікової межі;
- вміння осмислювати фразеологізм є гарантією їх відтворюваності та мовленнєвого використання;
- діти старшого дошкільного віку, котрі відвідують ДНЗ володіють певною кількістю фразеологічних одиниць, але їх вживання відрізняється фрагментарністю і нестійкістю, тому вони сполучують їх з іншими фразеологізмами або видозмінюють їх за аналогією;
- недостатньо усвідомлюється дітьми роль інтонації в процесі використання фразеологізмів;
- одна чверть класичних фольклорних словосполучень втратила свій домінуючий вигляд і була замінена аналогічними виразами, породженими змінами в оточуючому дитину середовищі;
- аналогії відшукуються дітьми переважно в анімістичному аспекті природи, в типізованих та індивідуалізованих зразках людської поведінки, а також в демонстрації особистісних якостей. Відійшли на задній план характерні для народної лексики порівняння з представниками фауни й предметного середовища, які кілька десятиліть тому назад були провідними в конструванні таких виразів, наприклад, *«летить, як стріла»*;
- використання замість фольклорних літературних героїв, персонажів фільмів і коміків є незворотною тенденцією. Порівняння конкретних якостей з наявними в цих персонажів є результатом діяльності мислення, віддаленого від фольклорної свідомості й такого, що знаходиться під впливом нав'язливих зразків реклами і засобів масової інформації;
- частину некоректно вибраних дітьми фразеологізмів можна пояснити повторюваною повністю або частково лексемою. Ці тавтології є доказом орієнтації дитини на звуконаслідувальні та інтонаційні ознаки фразеологізмів (Терзієва, 2009).

Розуміння значення фразеологізмів Л. О. Калмикова пов'язує із здійсненням у дитини смислового й системного розвитку слів, засвоєнням дошкільником денотативного та конотативного значень; поступальним оволодінням фразеологічним значенням, яке постає в дитини індивідуальним надбанням внаслідок опанування метафоризацією вільного словокомплексу (переінтеграції сем), цілісної семантики ФО, але незалежної від контексту. Оволодіння фразеологічним значенням дошкільниками обумовлено специфікою цього значення, багатшого й місткішого порівняно зі значенням лексем, а також з особливостями розуміння домінуючого в ньому конотативного, або експресивно-емоційного аспекту. Динамізм ФО розширює стилістично-смислові можливості її адаптації в різних умовах освітньої роботи ДНЗ і в різних видах дитячого дискурсу (Калмикова, 2008; Kalmykova, 2014).

Висновки

Дослідження дитячого мовлення психолінгвістичної спрямованості засвідчують, що дошкільники здатні адекватно сприймати й виражати у висловах емоційність і оцінку, які є складовими структури фразеологічного значення. Зокрема, діти старшого дошкільного віку спроможні надавати оцінку оточуючому, виражаючи її за допомогою емоційно-забарвлених засобів мови; в них динамічно починає актуалізовуватися оцінна й пояснювальна функції слова. У цьому віці удосконалюються параметри експресивних ознак мовлення, його диференційованості та узагальнення експресії. В механізмах розвитку розпізнавання й розуміння дітьми емоцій, викликаних ФО, істотну роль починають відігравати вербальні функції; вони оволодівають поступово розумінням слів й стійких словосполучень, що виражають емоції, спроможні розпізнати емоційні стани, експліковані засобами слів і висловлювань, що мають фразеологічне значення.

Література:

- Береснева, Л. И.* (1995). Ассоциации детей от 6 до 10 лет / Л. И. Береснева, Л. А. Дубровская, И. Г. Овчинникова. – Пермь, 256 с.
- Гвоздев, А. Н.* (1961). Вопросы изучения детской речи / А. Н. Гвоздев. – М.: Изд-во АПН РСФСР, 471 с.
- Говорят дети: Словарь-справочник* (2000) / [сост. С. Н. Цейтлин, М. Б. Елисеєва]. – СПб.: Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, 147 с.

- Детинина, О. Б. (1987). Устойчивые словосочетания в детской речи / О. Б. Детинина // *Детская речь как предмет лингвистического изучения*. – Л., 1987, 160 с.
- Дьяченко, О. М. (1996). Развитие воображения дошкольников / О. М. Дьяченко. – М. : МО и ПК, ПИ РАО, 197 с.
- Залевская, А. А. (1990). Слово в лексиконе человека / А. А. Залевская. – Воронеж, С. 203.
- Ильенков, Э. В. (2008). О воображении / Э. В. Ильенков // *Народное образование*. – М. – № 3. – С. 24-28.
- Калмикова, Л. О. (2008). Психологія формування мовленнєвої діяльності у дітей дошкільного віку : [монографія] / Л. О. Калмикова. – К. : Фенікс, 497 с.
- Лурия А. Р. (1998). Язык и сознание / А. Р. Лурия ; под ред. Е. Д. Хомской. – Ростов н/Д : Изд-во «Феникс», 416 с.
- Люблинская, А. А. (1971). Детская психология / А. А. Люблинская. – М. : Просвещение, 415 с.
- Мирошниченко, О. Ф. (1986). Особенности детской речи / О. Ф. Мирошниченко. – М., 75 с.
- Митькина, И. Н. (2001). Особенности овладения фразеологизмами детьми седьмого года жизни : дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.07 / Митькина Ирина Николаевна. – М., 173 с.
- Петренко, В. Ф. (1988). Психосемантика сознания / В. Ф. Петренко. – М., 207 с.
- Рубинштейн, С. Л. (1989). Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – М.. – Т. 1. – С. 442-460.
- Синиця, І. О. (1974). Психологія усного мовлення учнів 4-8 класів : [монографія] / І. О. Синиця. – К. : Радянська школа, 207 с.
- Терзиева, М. Т. (2009). Овладение фразеологизмами детьми подготовительной группы детского сада / М. Т. Терзиева // *Современный детский сад*. – № 2. – С. 28-34.
- Ужченко, В. Д. (2007). Фразеологія сучасної української мови : [навч. посіб.] / В. Д. Ужченко, Д. В. Ужченко. – К. : Знання, 494 с.
- Фразеологічний словник української мови : В 2 кн.* (1993). К.: Наукова думка.
- Харченко, В. К. (1987). Семантика слова в детской речи : проблемы и наблюдения / В. К. Харченко // *Детская речь как предмет лингвистического изучения*. – Л., 160 с.
- Чуковский, К. И. (1960). От двух до пяти / К. И. Чуковский. – М., 375 с.
- Эльконин, Д. Б. (1964). Развитие речи / Д. Б. Эльконин // *Психология детей дошкольного возраста*. – М., С. 115-182.
- Kalmykova, L. O. (2014). Ontogenesis of the vocal activity of children of the sixth year of life / L. O. Kalmykova // *Psycholinguistics [collection of scientific works State Higher Educational Establishment «Pereyaslav-Khmelnyskyi state pedagogical university named after Hryhoriy Skovoroda»]*. – Pereyaslav-Khmelnyskyi : «Видавництво КСВ», 2014. – Vol. 16. – p. 83-91.

References:

- Beresneva, L. I., Dubrovskaya, L. A. & Ovchinnikova I. G. (1995). *Assotsiatsii detey ot 6 do 10 let*. Perm [in Russian].
- Gvozdev, A. N. (1961). *Voprosy izucheniya detskoj rechi*. Moscow: APN RSFSR [in Russian].
- Tseytlin, S. N. & Eliseeva, M. B. (2000). *Govoryat deti*. Sankt-Peterburg : RGPU im. A. I. Gertsena [in Russian].

- Detinina, O. B. (1987). *Ustoychivye slovosochetaniya v detskoj rechi. Detskaya rech kak predmet lingvisticheskogo izucheniya*. Leningrad [in Russian].
- Dyachenko, O. M. (1996). *Razvitie voobrazheniya doshkolnikov*. Moscow: MO i PK, PI RAO [in Russian].
- Zalevskaya, A. A. (1990). *Slovo v leksikone cheloveka*. Voronezh [in Russian].
- Ilyenkov, E. V. (1968). O voobrazhenii. *Narodnoe obrazovanie*, 3, 24-28 [in Russian].
- Kalmikova, L. O. (2008). *Psikhologiya formuvannya movlennevoi diyalnosti u ditey doshkolnogo viku*. Kyiv: Feniks [in Ukrainian].
- Luriya, A. R. (1998). *Yazyk i soznanie*. Rostov n/D: Feniks [in Russian].
- Lyublinskaya, A. A. (1971). *Detskaya psikhologiya*. Moscow: Prosveshchenie [in Russian].
- Miroshnichenko, O. F. (1986). *Osobennosti detskoj rechi*. Moscow. [in Russian].
- Mitkina, I. N. (2001). Osobennosti ovladeniya frazeologizmami detmi sedmogo goda zhizni. *Candidate's thesis*. Moscow. [in Russian].
- Petrenko, V. F. (1988). *Psikhosemantika soznaniya*. Moscow [in Russian].
- Rubinshteyn, S. L. (1989). *Osnovy obshchey psikhologii*. (Vols. 1). Moscow. [in Russian].
- Sinitsya, I. O. (1974). *Psikhologiya usnogo movlennya uchniv 4-8 klasiv*. Kyiv: Radyanska shkola [in Ukrainian].
- Terzieva, M. T. (2009). Ovladenie frazeologizmami detmi podgotovitelnoy grupy detskogo sada. *Sovremennyy detskiy sad*, 2, 28-34 [in Russian].
- Uzhchenko, V. D. & Uzhchenko, D. V. (2007). *Frazeologiya suchasnoï ukrainskoï movi*. Kyiv: Znannya [in Ukrainian].
- Frazeologichnyy slovník ukrainskoï movi* (1993). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Kharchenko, V. K. (1987). Semantika slova v detskoj rechi: problemy i nablyudeniya. *Detskaya rech kak predmet lingvisticheskogo izucheniya*. Leningrad [in Russian].
- Chukovskiy, K. I. (1960). *Ot dvukh do pyati*. Moscow [in Russian].
- Elkonin, D. B. (1964). Razvitie rechi. *Psikhologiya detey doshkolnogo vozrasta*, (pp. 115-182). Moscow [in Russian].
- Kalmykova, L. O. (2014). Ontogenesis of the vocal activity of children of the sixth year of life. *Psycholinguistics*. (pp. 83-91). (Vol. 16). Pereyaslav-Khmelnytskyi : «Видавництво КСВ» [in Ukrainian].

Поштова адреса установи:

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»
вул. Сухомлинського 30
Київська обл.,
Україна,
08401

Стаття надійшла до редакції 10.06.2015